

AMICS DEL PAÍS

SOCIETAT ECONÒMICA BARCELONESA
D'AMICS DEL PAÍS -1882-

COM
TORNAR-SE A ENAMORAR
D'EUROPA?

————— Enrico Letta —————

Conferència pronunciada en l'acte solemne
del lliurament dels Premis Anuals de la SEBAP
celebrat al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona

7 de març de 2016

Els textos d'Amics del País

SOCIETAT ECONÒMICA BARCELONESA
D'AMICS DEL PAÍS

Com tornar-se a enamorar d'Europa?

Enrico Letta

*Degà de la Paris School of International Affairs
i ex-primer ministre d'Itàlia*

Conferència pronunciada en l'acte solemne
del lliurament dels Premis Anuals de la SEBAP
celebrat al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona

7 de març de 2016

Edita: Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País

Tornar-se a enamorar d'Europa? Fer que el trajecte de la integració comunitària torni a ser atractiu? Continuar associant la paraula somni al futur europeu?

Mentre pensava en les reflexions que m'heu demanat que presenti en aquest esdeveniment tan prestigiós i al qual m'honora assistir, de seguida m'ha vingut al cap una altra pregunta que ha respost les anteriors. M'he preguntat si tindria sentit presentar com a prioritat en el debat públic a Europa, avui dia sotragat per una profunda crisi, paraules com somni, enamorar-se o atractiu. O si aquesta actitud dictaminada, potser com un hàbit, gairebé com una diversió, no seria probablement una pèrdua de temps. Possiblement ho seria, amb el risc d'empitjorar la situació i de fer més gran la distància que separa la ciutadania, dominada per les seves creixents preocupacions, de Brussel·les, un monstre burocràtic cada cop més llunyà i indesxifrable.

L'Europa d'avui dia, en realitat, s'enfronta des de fa temps a una successió de crisis que li estan minant l'existència. I aquestes crisis ataquen, amb els seus efectes concrets, la vida de les nostres comunitats. Aquestes crisis sacsegen els fonaments de la nostra unitat i també desmunten les certeses de la nostra vida quotidiana.

La nostra gent sobretot té por, els nostres joves marxen. S'està produint un autèntic èxode, especialment als països del sud, com Espanya o Itàlia, que s'està emportant les ments més brillants, els talents més interessants. Als carrers de París, de Londres, de Sidney o de Nova York se sent parlar italià o espanyol, i no són turistes, són joves que cerquen aquell futur que creuen que no trobaran a Espanya o a Itàlia.

No són només percepcions. La crisi financera i econòmica dels darrers anys ha eixamplat la distància entre les dues Europes i, encara que les coses que diré fan mal, és bo saber que ha arribat el temps de la veritat i de l'autenticitat, i que cada subterfugi, cada intent propagandístic maldestre, es regira en contra de qui l'alimenta. S'ha creat un buit que es pot resumir en les dues xifres que es refereixen a la suma de les inversions, d'una banda, i de l'atur, de l'altra, en el conjunt dels vuit anys de crisi entre el 2007 i el 2014. Les xifres indiquen que el pol positiu i negatiu el representen Alemanya, d'una banda, i Espanya i Itàlia, de l'altra. En aquests vuit anys, les inversions a Alemanya han crescut més del 5 %, mentre que a Itàlia i a Espanya han disminuït un 30 %. En el conjunt d'aquests vuit anys, l'atur ha baixat al voltant del 30 % a Alemanya i ha pujat un 180 % a Espanya i un 100 % a Itàlia. Són les dues Europes que ens proporciona la crisi, tan diferents entre si que els immigrants i els sol·licitants d'asil no volen venir a l'Europa del sud, només volen anar a Alemanya. La virtuosa convergèn-

cia que havia provocat el recorregut inicial de l'euro s'ha transformat, després de la crisi, en una perillosa divergència. Però seria limitat pensar que la crisi és només una nova reedició del vell tema de la relació nord-sud.

A la crisi econòmica i financera, que sempre és la més violenta, avui dia s'hi afegeixen les amenaces del terrorisme internacional, la creixent inestabilitat i l'esclat d'una crisi de refugiats que no té precedents en la història d'Europa.

Tots aquests fenòmens uneixen els països europeus en la dificultat, sense que cap pugui sentir-s'hi immune. La paraula solidaritat ha tornat a ser al centre de la vida europea. Aquesta mateixa paraula, tot i que va ser bàsica en el naixement de la idea d'integració comunitària, havia estat marginada en la darrera dècada com a sinònim d'amiguisme antiquat. Avui dia es redescobreix la frescor i la bellesa de la solidaritat. L'any passat, França, amb el cor ferit pels vils atacs terroristes, va reclamar la solidaritat europea. Aquells atacs van ferir la capital i aquelles generacions Bataclan de joves europeus cosmopolites i entusiastes, aquells fantàstics joves de vint anys amb els quals estic treballant actualment a la universitat parisenca de SciencesPo. Avui, Alemanya, saturada per centenars de milers de refugiats i incapaç de fer front tota sola a fenòmens d'un abast del qual els altres països europeus no som gens conscients, reclama la solidaritat europea.

I Grècia, que continua sense poder sortir de les seves dificultats, reclama la solidaritat europea per quarta vegada en vuit anys. Per no parlar de les paraules, sovint confuses i de vegades decididament inacceptables, que alguns responsables dels països de l'Europa central i oriental de nova adhesió pronuncien al voltant del concepte de solidaritat.

La solidaritat torna, doncs, a ser al centre d'atenció, i novament pot anar de la mà, des de l'essència de la idea concreta de convivència comunitària, de l'altre gran valor europeu, el de la responsabilitat, que prefereixo, sens dubte, a la derivació cap a austeritat que s'ha produït aquests darrers anys.

Tots els països europeus, tots els nostres ciutadans, viuen aquest temps d'incertesa. I estan encara més desorientats quan veuen que moltes promeses de garanties miraculoses fetes per qui apostava per una recuperació fàcil estan tornant a desaparèixer. Promeses irresponsables que empenyen com els bumerangs la idea que la crisi que hem viscut és com totes les altres, passatgera, tot i que més profunda, per tal de transportar-nos a una nova normalitat. La idea que aquesta situació de crisi és, en canvi, permanent està començant a treure el cap. Que la crisi s'ha convertit en normalitat. I per tant, els comportaments esdevenen irracionals, guiats, sobretot, per temors i dubtes. Cauen les inversions perquè només es mira la immediatesa, les preferències electorals

cada cop esdevenen més imprevisibles, la ingovernabilitat treu el cap en països habituats a l'estabilitat permanent.

Davant d'aquestes preocupacions tan concretes i tan immediates, parlar de somnis i d'enamoraments, quin sentit pot tenir?

Té sentit. Jo diria que és justament aquí on hi ha el sentit. El problema rau en la manca de somnis que ha caracteritzat la vida de la Unió Europea des que es van acomplir les dues darreres grans fites: l'euro i la reunificació de les dues Europes.

S'ha infravalorat greument l'impacte que aquests dos fets van tenir en la psicologia col·lectiva de les societats europees. Molts líders europeus, molts països, van creure que el període 2002-2004 (amb l'euro a les nostres butxaques primer, i l'ampliació cap a l'est després) va ser una mica com aquella terrible "fi de la història", concepte que imprudentment va ser associat al fatídic 1989.

Com va passar aleshores, potser tampoc no es va entendre després del període 2002-2004 que uns trastorns igual d'importants i positius haurien d'haver anat acompanyats d'un ritme d'acompliments successius i progressius per tal de completar tots els detalls necessaris per fer que aquelles opcions fossin, de debò, guanyadores i positives. En canvi,

ens vam tancar. Es va creure que després de les dues grans fites, l'euro i la nova Europa reunificada, tot transcorreria de manera automàtica. S'ha teoritzat que s'haurien hagut de deixar tranquil·les certes opinions públiques ja tensades pels canvis que es van introduir.

I, de sobte, es van parar les màquines, pensant que la unió monetària podria sortir-se'n sola, sense unió econòmica i fiscal. I pensant que els grans valors, que partien tant dels països vells com dels nous, serien idèntics com ho eren entre Espanya i Itàlia i entre França i Bèlgica.

Sobretot, hi va haver un salt qualitatiu radical en el rol d'Europa en les dinàmiques de la nostra societat. Abans de l'arribada de l'euro, si ho pensem bé, Europa mai no seia al banc dels acusats. Mai no s'associava a responsabilitats negatives. El cicle de la responsabilitat implicava, de fet, tant el govern nacional com el local. Si com a ciutadà jo no estava content de com havien anat les coses, sabia amb qui enfadar-me. El govern nacional o els sindicats eren els punts de referència del meu enuig, no Europa. Abans de l'arribada de l'euro a la nostra vida, només associàvem Europa a beneficis i a oportunitats. Com a molt podíem dir que la seva influència en la nostra vida era neutral o nul·la, però mai no la consideràvem culpable de les coses que teníem a prop. Europa fins a l'euro era només "una cosa positiva més". Havíem assegurat desenvolupament i feina en àrees endarrerides amb els

fons estructurals europeus, els programes Erasmus van significar una nova oportunitat per a milions de nosaltres, teníem els beneficis del mercat únic, des dels vols *low cost* fins a la caiguda de les fronteres internes a la zona Schengen. Tot era positiu. Ningú no somniava atacar Europa si les condicions del seu país o regió eren negatives. Per això, els qui tenien la culpa de tot eren el govern nacional o regional o els sindicats. Amb l'arribada de l'euro la situació es va capgirar de cop i volta. Era previsible que això succeís. Però no es van preveure les contramesures ni les integracions necessàries. I aquest error va ser fatal.

L'euro va provocar la inserció immediata d'Europa en el cicle de la responsabilitat. Europa va passar a seure al costat dels governs nacionals i locals en el banc dels acusats. Amb una gran diferència: el cap del govern o del sindicat, jo com a ciutadà, amb el meu vot, el puc canviar. Sé qui són, puc donar-los suport o oposar-m'hi. Amb Europa tot és diferent. No tinc una cara, una veu a la qual referir-me i, sobretot, no tinc un vot per expressar-me, per poder canviar els qui guien Europa. La construcció democràtica europea és tan complexa que, per simplificar-ho, a algú se li podria ocórrer guanyar temps donant el vot a tots els ciutadans europeus en les eleccions alemanyes per triar el canceller, reconegut més o menys per tothom com la veritable encarnació del poder real a Europa.

Com a conseqüència, Europa puja al banc dels acusats i es troba en una posició força incòmoda respecte als governs nacional i local que seuen al seu costat en el mateix banc. A diferència dels dos primers, Europa no parla la llengua del país, sinó que s'expressa a través de directives, de decisions complexes o de rodes de premsa. És, a més, un còmode boc expiatori per als seus "companys" del banc dels acusats. Cada decisió negativa o impopular que ha de prendre un govern nacional o local "és perquè Europa ho demana".

Si a aquesta escena hi afegim els efectes de la crisi a la vida diària de les persones, podem entendre fàcilment per què molts països europeus, Espanya i Itàlia al capdavant, han passat de l'amor a l'odi cap a Europa. Comprenem per què aquells que es presenten contra les polítiques d'Europa guanyen tants vots. Entenem millor la impossibilitat de tenir Europa en contra dels europeus. Això sembla ser el quid de la qüestió. No es pot tenir Europa en contra dels europeus. Actualment els europeus semblen cada cop més dubtosos respecte de l'Europa que els governa. Aquesta dimensió europea també és vista com la que determina les nostres vides i, en canvi, té poc o cap poder sobre la majoria de temes. Penso en les dues grans qüestions que el 2015 han acostat l'economia al centre del debat europeu: la seguretat i les migracions. Entre el 2008 i el 2015, fins a la tercera crisi grega, Europa només va ser economia. A les reunions del

Consell Europeu en què vaig participar es parlava d'economia en el 90 % de l'agenda. Fins i tot en el dramàtic Consell posterior a la terrible tragèdia de Lampedusa, on vaig dur la iniciativa "Mare Nostrum" que vam tenir des d'Itàlia per evitar que el Mediterrani es convertís en un mar de mort, es va parlar de migracions només al final i durant poca estona. Només en vam parlar els mediterranis. Des de l'any passat, la seguretat i les migracions han esdevingut temes principals i han marginat l'economia. Doncs el poder i les competències d'Europa sobre aquests dos temes són força limitats. Comparats amb les qüestions econòmiques són molt més reduïts. Tot i així, les opinions públiques, empeses també pels corresponents governs nacionals, sostenen que Europa també té responsabilitats en aquests àmbits en què els estats membres mantenen gran part dels poders.

Per tant, està clar que ens trobem en una situació insostenible. I és evident que el manteniment de l'estatu quo també vol dir ser empesos per inèrcia cap enrere, en una renacionalització lògica que cada cop sembla més evident. Avui dia és Schengen, demà serà el mercat únic, demà passat serà la moneda. No es pot, doncs, continuar així, amb una Europa incompleta, molt forta en la integració monetària, dèbil en l'econòmica i encara més dèbil en altres matèries que actualment influencien tant en l'opinió pública. Hem d'actuar abans que ho perdem tot. I per ser eficaços cal fer-ho en almenys tres direccions.

Primer de tot cal tornar a posar la solidaritat explícitament al centre de la vida europea. Els mecanismes de solidaritat entre els països membres han de funcionar. I han de funcionar en totes direccions. Alemanya ha de veure que els altres països es prenen seriosament la seva petició de repartiment de càrregues sobre el cas dels refugiats, França ha de percebre l'ajuda real dels altres en la lluita contra el terrorisme de Daesh, els països del sud han d'estar tranquils sobre el fet que els nous instruments financers creats durant la crisi estan preparats per ser utilitzats per evitar crisis posteriors, Gran Bretanya ha de notar la proximitat dels altres mirant d'evitar un Brexit que seria desastrós per a ells i per a nosaltres.

En fi, ja n'hi ha prou d'estereotips, d'acusacions recíproques, de passar-se la pilota, de totes les pràctiques de petit cabotatge que estan enderrocant la construcció comunitària. Hem de dir sí, en canvi, a una autèntica interpretació de la idea de solidaritat, no a una solidaritat irresponsable, ans al contrari, a una solidaritat basada precisament en la responsabilitat.

En segon lloc, cal afrontar la qüestió democràtica. En tots els aspectes en els quals avui en dia aquesta qüestió sembla ser el punt dèbil, el taló d'Aquil·les de la construcció europea. Això serviria per reforçar els mecanismes d'elecció, des del president de la Comissió Europea fins als parlamentaris

europaus (caldría, per exemple, una vint-i-novena circumscripció a escala europea per poder triar un nombre significatiu de diputats que representin no el seu país o la seva regió, sinó tot Europa). I val com a exemple per a la qüestió de l'euro, privat avui de l'interlocutor europeu parlamentari, ja que els parlamentaris de països que no pertanyen a l'euro també formen part del Parlament Europeu. I aquesta asimetria pesa i ha pesat en la legitimació de les polítiques monetàries, com repeteix sovint Mario Draghi.

Però el tercer punt sembla que és el més necessari immediatament i que pot actuar com a impulsor. Europa ha de tornar a ser estimada pels ciutadans. I perquè això passi cal que es prenguin algunes mesures i que aquestes siguin clarament perceptibles pels ciutadans. Aquestes iniciatives han de ser vistes com a autèntiques i veritables oportunitats. Coses que Europa em doni i que sense Europa jo no tindria. Penso en una gran inversió contra l'atur juvenil. Gràcies a un projecte com l'Erasmus PRO, es podria donar a un milió de joves la possibilitat –tot just acabats els estudis, sense perdre mesos enviant currículums inútilment– de passar dotze mesos fent pràctiques en un altre país europeu, aprenent una feina i una llengua, a càrrec del pressupost comunitari, per després tornar a casa a reinvertir tot allò après. O el projecte d'Erasmus per a adolescents, que els permetria realitzar sis mesos d'escola en un altre país europeu, projecte que seria generalitzat i realment operatiu. O fins i tot un gran

pla de simplificació legislativa i de desbrossament de la jungla normativa comunitària actual per eliminar aquesta imatge de monstre que arrossega Brussel·les. Es podrien afegir altres idees. M'aturo aquí, crec que l'objectiu és clar i la urgència igualment evident.

Sobretot, crec que sense la dimensió de la passió i del somni es podrà fer ben poca cosa. Hem de mirar endavant. El món està canviant. EUROPA representava el 30 % de l'economia mundial el 1980. Avui en representa el 18%. La Xina, el 1980 representava amb prou feines el 2 %; actualment ens està atrapant (representa el 17 %) i d'aquí a un parell d'anys ens superarà, tot i les recessions actuals.

La població mundial s'ha duplicat en poques dècades; la d'Europa s'ha quedat estancada. El futur serà europeu si estem units. Dividits, cadascun de nosaltres comptarà ben poc. Aquesta és, en el fons, la qüestió central del referèndum sobre el Brexit. Es podria dir que, vistos en perspectiva, els països europeus es divideixen en dues categories: els petits i els que encara no han entès que són petits. És així. Dividits serem petits. Units serem imbatibles. Si estem units, serem atractius i alhora tindrem possibilitats d'influir en les grans decisions mundials. És justament sobre les normes del món de demà que haurem de desenvolupar el nostre somni. Tenim, al mateix temps, la responsabilitat i la voluntat de posar els valors europeus, els nostres valors, diferents i mil-

lors que els que imperen en moltes altres parts del món, com a base per a les normes que determinaran els comportaments en matèria de medi ambient, de drets humans, de comerç, de drets dels treballadors o de valor d'empresa en el món de demà. Però haurem de ser a la taula on es decidiran aquestes normes. Haurem d'exercir la nostra influència en aquesta taula. I per fer-ho, haurem d'estar units. Com bé diuen els anglesos, el dilema està entre ser *rule makers* i *rule takers*.

No hi ha cap dubte que, si pensem en els nostres fills, els imaginem en un món on voldríem que les normes estiguessin determinades pels valors europeus. Aquesta és la nostra responsabilitat avui. Aquesta és la veritable finalitat del debat actual sobre Europa.

Estic especialment content d'haver estat convidat a pronunciar aquest discurs precisament aquí, a Barcelona, ciutat amb la qual tinc un profund lligam. I em plau concloure referint-me justament a Barcelona i a allò que Barcelona representa per a la història de la integració europea. Com tots sabem, fa poc més de vint anys, aquí a Barcelona es va iniciar el gran projecte euromediterrani. Una institució extraordinària. Una idea clarivident i ambiciosa. Una idea escaient. Si els líders i els pobles europeus haguessin cregut

en aquell projecte i no l'haguessin oblidat vergonyosament, el Mediterrani avui seria un mar de vida i no un mar de mort. I Europa afrontaria molt millor els complicats reptes actuals. Ara s'entén que l'opció madurada a Barcelona hauria estat la correcta.

Vull concloure amb el pronòstic i amb l'esperança que l'esperit de Barcelona torni a renéixer. Perquè les reflexions i les idees que us he proposat avui tenen un veritable sentit en aquell esperit. L'esperit de l'Europa de Barcelona.